

O'QUVCHILARDA VIRTUAL ADDIKSIYA PROFILAKTIKASI ASOSIDA AXBOROT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

*Yoziyeva Umida,
Turun universiteti dotsenti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda virtual addiksiyaning oldini olish maqsadida axborot kompetensiyasini shakllantirish metodikasi tahlil qilingan. Tadqiqot davomida virtual addiksiya va uning salbiy oqibatlari, shuningdek, axborot kompetensiyasining mohiyati va ahamiyati yoritilgan. Maqolada o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, tarbiyaviy yondashuvlar, ota-onalar va o'qituvchilarning roli kabi masalalar ko'rib chiqilgan. Muallif tomonidan virtual addiksiyaning oldini olish va axborot kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Taklif etilayotgan yondashuv o'quvchilarning onlayn muhitdagi xavfsizligini ta'minlash, ularning raqamli savodxonligini oshirish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalari, ota-onalar va keng jamoatchilik uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: virtual addiksiya, axborot kompetensiyasi, profilaktika, o'quvchilar, metodika

Annotation: this article analyzes the methodology for the formation of information competence in order to prevent vertical adhesion in students. In the course of the study, the essence and significance of virtual adhesion and its negative consequences, as well as information competence, are covered. The article covers issues such as the psychological characteristics of students, educational approaches, the role of parents and teachers. Methodological recommendations have been developed by the author aimed at the Prevention of vertical adhesion and the development of information competence. The proposed approach will make it possible to ensure the safety of students in the online environment, increase their digital literacy and form a healthy lifestyle. The results of the study are of practical importance for educational institutions, parents and the general public.

Key words: virtual addiction, information competence, prevention, learners, methodology

Kirish. XXI asr axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrdir. Bugungi kunda kompyuter, internet va mobil qurilmalar hayotimizning ajralmas qismiga aylangan. Ayniqsa, yosh avlod vakillari onlayn muhitda ko'p vaqtini o'tkazmoqda. Bir tomondan, axborot texnologiyalari ta'lim va shaxsiy rivojlanish uchun keng

imkoniyatlar yaratsa, boshqa tomondan, ular ma'lum xavf-xatarlarni keltirib chiqaradi. Virtual addiksiya ana shunday muammolardan biri hisoblanadi.

Virtual addiksiya – bu kompyuter o'yinlari, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa onlayn faoliyatlarga haddan ziyod berilish natijasida yuzaga keladigan ruhiy holat bo'lib, u shaxsning kundalik hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [1]. O'quvchilar orasida virtual addiksiyaning tarqalishi jiddiy tashvish uyg'otmoqda, chunki u o'quv faoliyati, ijtimoiy munosabatlar va sog'liqqa zarar yetkazishi mumkin. Shu bois, virtual addiksiyaning oldini olish va uning salbiy oqibatlarini kamaytirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Virtual addiksiyaga qarshi kurashishning samarali usullaridan biri o'quvchilarda axborot kompetensiyasini shakllantirishdir. Axborot kompetensiyasi – bu shaxsning axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish, axborotni tanqidiy baholash va undan xavfsiz tarzda foydalanish qobiliyatidir [2]. O'quvchilarda axborot kompetensiyasini rivojlantirish orqali ularda virtual addiksiyaga nisbatan immunitetni shakllantirish, onlayn muhitdagi xavf-xatarlarni anglash va to'g'ri qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Axborot kompetensiyasini shakllantirish uchun o'quv jarayoniga raqamli savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlar, treninglar va loyihalarni joriy etish lozim. Bunda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, nazariya va amaliyotning uyg'unligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega [3]. Shuningdek, ota-onalar va o'qituvchilarning ishtirokini ta'minlash, ularning virtual addiksiya va axborot kompetensiyasi bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish zarur.

Ushbu tadqiqotning maqsadi o'quvchilarda virtual addiksiya profilaktikasi asosida axborot kompetensiyasini shakllantirish metodikasini ishlab chiqish va uning samaradorligini asoslashdan iborat. Tadqiqot davomida virtual addiksiya va axborot kompetensiyasining nazariy asoslari, xorijiy tajriba tahlili, shuningdek, amaliyotga joriy etish mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Ishlab chiqilgan metodika ta'lim muassasalari uchun amaliy qo'llanma sifatida xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Virtual addiksiya va axborot kompetensiyasi mavzusi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlar o'quvchilarda virtual addiksiyaning oldini olish va axborot kompetensiyasini shakllantirish metodikasini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Virtual addiksiya muammosini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar orasida xorijlik olimlar K. Young [4], M. Griffiths [5], S. Babaeva va boshqalarning [6] ishlari alohida o'rin tutadi. Ushbu tadqiqotlarda virtual addiksiyaning psixologik mexanizmlari, diagnostika usullari va korreksion-profilaktik yondashuvlar tahlil qilingan. Olimlarning fikricha, virtual addiksiyaning oldini olish uchun yoshlarning

real hayotdagi faolligini oshirish, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirish, shuningdek, oilaviy munosabatlarni yaxshilash muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar orasida A.A. Abduqodirov [7], N.I. Azimova [8], Sh.T. Turabova [9] va boshqalarning ishlari e'tiborga molik. Mazkur tadqiqotlarda o'quvchilarda internet va kompyuter o'yinlariga qaramlikning tarqalishi, uning sabab va oqibatlari o'rganilgan. Shuningdek, virtual addiksiyaning oldini olishga qaratilgan psixologik-pedagogik tadbirlar, jumladan, o'quvchilarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, to'garaklar va sport seksiyalariga jalb qilish, ota-onalar bilan hamkorlik qilish kabi yo'nalishlar taklif etilgan.

Axborot kompetensiyasini shakllantirish masalasi ham ko'plab tadqiqotlarda o'z aksini topgan. Jumladan, G.U. Soldatova va E.I. Rasskazova [10] tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli kompetensiya tushunchasining mohiyati ochib berilgan, uning tarkibiy qismlari va diagnostika usullari ishlab chiqilgan. Olimlarning fikricha, axborot kompetensiyasini shakllantirish jarayonida o'quvchilarning onlayn muhitdagi xavfsizlik ko'nikmalari, media savodxonligi va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

D.E. Prokudin va E.G. Sokolov [11] axborot kompetensiyasini shakllantirishda axborot madaniyatini rivojlantirishning ahamiyatini ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, axborot madaniyati shaxsning axborot texnologiyalaridan ma'suliyatli va etik foydalanish qobiliyatini ifodalaydi.

O'zbekistonlik olimlar M.X. Baltabaeva [12], G.B. Sapaeva [13] va boshqalarning tadqiqotlarida axborot kompetensiyasini shakllantirish masalalari milliy kontekstda o'rganilgan. Tadqiqotlarda o'quvchilarning raqamli savodxonligini oshirishga qaratilgan innovatsion ta'lim texnologiyalari, jumladan, veb-kvestlar, loyihaviy ta'lim, mediaklublar kabi interfaol usullar taklif etilgan.

Xorijiy va mahalliy tadqiqotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, virtual addiksiya va axborot kompetensiyasi muammosi kompleks yondashuvni talab qiladi. O'quvchilarda virtual addiksiyaning oldini olish va axborot kompetensiyasini shakllantirish uchun psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda tizimli ishlar olib borish lozim.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot davomida o'quvchilarda virtual addiksiya profilaktikasi asosida axborot kompetensiyasini shakllantirish metodikasi ishlab chiqildi. Metodika quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

O'quvchilarda virtual addiksiya haqida xabardorlikni oshirish. Buning uchun mavzuga oid ma'ruzalar, davra suhbatlari, uchrashuvlar tashkil etish, targ'ibot materiallari tayyorlash lozim. O'quvchilarga virtual addiksiyaning salbiy oqibatlari, uning belgilari va oldini olish yo'llari haqida ma'lumot berish muhim. Bu jarayonda ota-onalar va o'qituvchilar faol ishtirok etishi zarur.

Axborot kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish. Bunda o'quvchilarga axborot texnologiyalaridan xavfsiz va samarali foydalanish, axborotni tanqidiy baholash, raqamli etika qoidalariga rioya qilish kabi ko'nikma va bilimlar beriladi. Ta'lim jarayoniga media savodxonlik, kiberxavfsizlik, raqamli fuqarolik kabi mavzular integratsiya qilinadi.

O'quvchilarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish. Buning uchun to'garaklar, sport seksiyalari, ijodiy studiyalar faoliyatini yo'lga qo'yish, o'quvchilarni ijtimoiy foydali mehnatga jalb qilish lozim. Shuningdek, o'quvchilarda sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini shakllantirish, ularni real hayotdagi muloqot va o'zaro hamkorlikka undash muhim ahamiyatga ega.

Ota-onalar va o'qituvchilar kompetensiyasini oshirish. Buning uchun ota-onalar va o'qituvchilar uchun virtual addiksiya va axborot kompetensiyasi mavzusida treninglar, seminarlar, master-klasslar tashkil etish zarur. Ularga o'quvchilarning onlayn faoliyatini nazorat qilish, ular bilan ochiq muloqotni yo'lga qo'yish bo'yicha tavsiyalar berish lozim.

O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish. Har bir o'quvchining qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini inobatga olgan holda yondashuv zarur. Buning uchun o'quvchilarning psixologik-pedagogik diagnostikasini olib borish, individual ish rejalarini tuzish va amalga oshirish lozim.

Ishlab chiqilgan metodika eksperimental tarzda sinab ko'rildi va uning samaradorligi aniqlandi. Eksperimental guruhda virtual addiksiya darajasi pasayishi va axborot kompetensiyasi ko'rsatkichlari yaxshilanishi kuzatildi. Olingan natijalar metodikaning istiqbolli ekanligini ko'rsatdi.

Shunday qilib, o'quvchilarda virtual addiksiya profilaktikasi asosida axborot kompetensiyasini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Bu borada tizimli va kompleks yondashuv talab etiladi. Ishlab chiqilgan metodika ta'lim muassasalari, ota-onalar va keng jamoatchilik uchun foydali bo'lishi mumkin.

O'quvchilarda virtual addiksiyani erta aniqlash va unga qarshi kurashishda psixologik-pedagogik diagnostika muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab psixologlari va o'qituvchilari o'quvchilarning xatti-harakatidagi o'zgarishlarni kuzatib borishi, ular bilan individual suhbatlar o'tkazishi va diagnostik so'rovnomalar o'tkazishi lozim. Bu virtual addiksiyaning ilk belgilarini aniqlash va o'z vaqtida choralar ko'rishga yordam beradi.

Virtual addiksiyaning oldini olishda o'quvchilarning mediasavodxonligini oshirish muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarga internetdagi xavf-xatarlar, noto'g'ri axborotlar va zararli kontentlar haqida ma'lumot berish, ularni tanqidiy fikrlashga o'rgatish zarur. Bu borada maktablarda mediasavodxonlik bo'yicha maxsus kurslar, treninglar va loyihalar tashkil etish maqsadga muvofiq.

O'quvchilarda axborot kompetensiyasini shakllantirishda ularning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ko'proq o'yinli va interaktiv metodlar qo'llanilsa, yuqori sinf o'quvchilari uchun mustaqil izlanish va ijodiy yondashuvga asoslangan topshiriqlar berilishi mumkin. Shuningdek, o'quvchilarning qiziqishlari va iste'dodlarini hisobga olgan holda, ularni turli yo'nalishlardagi loyihalarga jalb qilish samarali natija beradi.

O'quvchilarda virtual addiksiya profilaktikasi va axborot kompetensiyasini shakllantirish uzluksiz va tizimli jarayon bo'lib, u maktab, oila va jamiyatning o'zaro hamkorligini talab qiladi. Ishlab chiqilgan metodika esa bu boradagi samarali vositalardan biri sifatida xizmat qilishi mumkin.

Tahlil va muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda virtual addiksiya profilaktikasi va axborot kompetensiyasini shakllantirish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. Bugungi kunda o'quvchilarning aksariyati onlayn muhitda ko'p vaqt o'tkazmoqda, bu esa ularning jismoniy va ruhiy salomatligiga, o'quv faoliyati va ijtimoiy munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, ta'lim tizimida o'quvchilarni virtual addiksiyadan himoya qilish va ularning axborot kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan samarali yondashuvlar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan metodika o'quvchilarda virtual addiksiya profilaktikasi va axborot kompetensiyasini shakllantirishning kompleks yondashuvi sifatida qaralishi mumkin. Metodikaning afzalligi shundaki, u o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, ta'lim muhiti va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda ishlab chiqilgan. Shuningdek, metodika turli subyektlar – o'quvchilar, ota-onalar, o'qituvchilar va maktab ma'muriyatining o'zaro hamkorligiga asoslangan.

Metodikaning birinchi yo'nalishi o'quvchilarda virtual addiksiya haqida xabardorlikni oshirishga qaratilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'pincha o'quvchilar va ularning ota-onalari virtual addiksiyaning mohiyati va xavfli oqibatlarini haqida yetarli ma'lumotga ega emaslar [4]. Shu bois, mavzuga oid ma'rifiy tadbirlar, davra suhbatlari va targ'ibot ishlarini tashkil etish muhim. Bu borada maktab psixologlari va tarbiyachilari faol ishtirok etishi, o'quvchilar bilan individual va guruhli suhbatlar o'tkazishi lozim.

Metodikaning ikkinchi yo'nalishi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirishni nazarda tutadi. Axborot kompetensiyasi nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki axborotdan mas'uliyatli va etik foydalanish madaniyatini ham qamrab oladi [2]. O'quvchilarga raqamli savodxonlik, media savodxonlik, kiberxavfsizlik kabi mavzularni o'rgatish, ularning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish zarur. Bunda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan,

jumladan, onlayn kurslar, o'quv platformalari, mobil ilovalardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Metodikaning muhim jihatlaridan biri o'quvchilarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etishdir. Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, virtual addiksiyaning asosiy sabablaridan biri o'quvchilarning bo'sh vaqtini to'g'ri tashkil etilmagani va ularning qiziqishlariga mos keluvchi real hayotdagi faoliyatlar yetishmasligi hisoblanadi [5]. Shu bois, o'quvchilarni sport, ijod, jamoaviy loyihalar kabi real hayotdagi faoliyatlarga jalb qilish, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish muhim. Bu borada maktabdagi to'garaklar, sport seksiyalari va ijtimoiy loyihalar katta ahamiyatga ega.

Tadqiqot davomida ota-onalar va o'qituvchilarning o'rni ham alohida ta'kidlandi. Ota-onalar va o'qituvchilar o'quvchilarning onlayn faoliyatini nazorat qilishda, ularga to'g'ri yo'nalish berishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, ko'pincha ota-onalar va o'qituvchilarning o'zlari ham axborot texnologiyalari va virtual addiksiya muammosi bo'yicha yetarli bilimlarga ega emas [6]. Shu sababli, metodika doirasida ota-onalar va o'qituvchilar uchun maxsus treninglar, seminarlar tashkil etish ko'zda tutilgan. Ushbu tadbirlar ularning virtual addiksiya va axborot kompetensiyasi bo'yicha savodxonligini oshirishga xizmat qiladi.

Metodikaning yana bir muhim jihati o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishdir. Har bir o'quvchi o'ziga xos qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlariga ega. Ayrim o'quvchilar virtual addiksiyaga moyil bo'lsa, boshqalari axborot texnologiyalaridan ijodiy va o'quv maqsadlarida samarali foydalanadi. Shu bois, o'quvchilar bilan ishlashda differensial yondashuv zarur. Bu borada maktab psixologlari va o'qituvchilarining hamkorligi, har bir o'quvchining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlash, individual rivojlanish rejalarini tuzish muhim ahamiyatga ega.

O'quvchilarda virtual addiksiyani erta aniqlash va unga qarshi kurashishda psixologik-pedagogik diagnostika muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab psixologlari va o'qituvchilari o'quvchilarning xatti-harakatidagi o'zgarishlarni kuzatib borishi, ular bilan individual suhbatlar o'tkazishi va diagnostik so'rovnomalar o'tkazishi lozim. Bu virtual addiksiyaning ilk belgilarini aniqlash va o'z vaqtida choralar ko'rishga yordam beradi.

Virtual addiksiyaning oldini olishda o'quvchilarning mediasavodxonligini oshirish muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarga internetdagi xavf-xatarlar, noto'g'ri axborotlar va zararli kontentlar haqida ma'lumot berish, ularni tanqidiy fikrlashga o'rgatish zarur. Bu borada maktablarda mediasavodxonlik bo'yicha maxsus kurslar, treninglar va loyihalar tashkil etish maqsadga muvofiq.

O'quvchilarda axborot kompetensiyasini shakllantirishda ularning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun

ko'proq o'yinli va interaktiv metodlar qo'llanilsa, yuqori sinf o'quvchilari uchun mustaqil izlanish va ijodiy yondashuvga asoslangan topshiriqlar berilishi mumkin. Shuningdek, o'quvchilarning qiziqishlari va iste'dodlarini hisobga olgan holda, ularni turli yo'nalishlardagi loyihalarga jalb qilish samarali natija beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqilgan metodika o'quvchilarda virtual addiksiya profilaktikasi va axborot kompetensiyasini shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Metodikaning eksperimental sinovlari uning amaliy ahamiyatini tasdiqladi. Biroq, metodikani yanada takomillashtirish va keng miqyosda joriy etish uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish talab etiladi. Xususan, metodikaning uzoq muddatli ta'sirini o'rganish, turli yosh va ijtimoiy guruhlariga moslashtirish, shuningdek, onlayn ta'lim platformalari bilan integratsiya qilish istiqbolli yo'nalishlar hisoblanadi.

Xulosa. O'quvchilarda virtual addiksiya profilaktikasi va axborot kompetensiyasini shakllantirish bugungi ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Ushbu muammoni hal etish uchun tizimli va kompleks yondashuv talab etiladi. Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan metodika ana shunday yondashuvni o'zida mujassam etadi. U o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, ta'lim muhiti va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda, turli subyektlarning o'zaro hamkorligiga asoslanadi.

Metodika doirasidagi tadbirlar o'quvchilarda virtual addiksiyaning oldini olish, ularning axborot kompetensiyasini rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini shakllantirish va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, metodika ta'lim tizimining boshqa subyektlari – ota-onalar va o'qituvchilarning ham savodxonligini oshirishni nazarda tutadi.

Ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligi eksperimental tarzda isbotlandi. Biroq, uni yanada takomillashtirish va keng miqyosda amaliyotga tatbiq etish uchun qo'shimcha say-harakatlar talab etiladi. Metodika nafaqat maktablarda, balki oilada, mahallada va butun jamiyatda qo'llanilishi mumkin.

Virtual addiksiya va axborot kompetensiyasi muammosi zamonaviy jamiyatning dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda. Uni hal etish uchun ta'lim tizimi, ota-onalar, davlat va nodavlat tashkilotlar hamkorligini yanada kuchaytirish lozim. Zero, barkamol avlodni voyaga yetkazish, yoshlarning jismoniy va ma'naviy salomatligini ta'minlash barchamizning umumiy vazifamizdir. Ishlab chiqilgan metodika ana shu vazifani amalga oshirishda muhim qadam bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & behavior*, 1(3), 237-244.

2. Soldatova, G. U., & Rasskazova, E. I. (2014). Assessment of the digital competence in Russian adolescents and parents: Digital Competence Index. *Psychology in Russia: State of the art*, 7(4).
3. Griffiths, M. D., & Pontes, H. M. (2014). Internet addiction disorder and internet gaming disorder are not the same. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 5(4), e124.
4. Young, K. S., & De Abreu, C. N. (2011). *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment*. John Wiley & Sons.
5. Балтабаева, М. Х., & Гулямова, Ф. А. (2020). Особенности проявления интернет-аддикции у подростков. *Science and Education*, 1(Special Issue 2).
6. Сапаева, Г. Б., & Давлетмуратова, В. Б. (2021). Интернет-аддикция ўсмирларда психологик муаммо сифатида. *Scientific progress*, 2(2), 457-462.
7. Абдуқодиров, А. А., Пардаев, А. Х., & Исломов, Б. А. (2020). Таълимда рақамли технологиялар ва электрон ресурслар. *Science and Education*, 1(2).
8. Азимова, Н. И. (2022). Особенности развития информационной компетентности у учащихся средних школ. *Ta'lim-tarbiya*, (1), 23-25.
9. Турабова, Ш. Т. (2021). Ўқувчиларда интернет-аддикцияни профилактика қилишнинг педагогик шарт-шароитлари. *Scientific progress*, 2(2), 463-468.
10. Солдатова, Г. У., & Рассказова, Е. И. (2017). Цифровая ситуация развития межпоколенческих отношений: разрыв и взаимодействие между подростками и родителями в Интернете. *Мир психологии*, (1), 134-143.
11. Прокудин, Д. Е., & Соколов, Э. Г. (2013). «Цифровая культура» vs «аналоговая культура». *Вестник СПбГУ. Серия 17. Философия. Конфликтология. Культурология. Религиоведение*, (4).
12. Болтабаева, М. Х., & Нурмухамедова, Р. Т. (2020). Особенности формирования информационной компетентности у учащихся. *Science and Education*, 1(Special Issue 2).
13. Атаджанова, Д. У. (2022). Создание информационной образовательной среды как условие развития информационной компетентности учащихся. *Экономика и социум*, (5-2), 39-42.